

Cerca (<http://temaria.net/simple.php?origen=1575-5886&idioma=ca>)

Propostes arquitectòniques innovadores per a la biblioteca contemporània

[\[Versión castellana\]](#) [\[English version\]](#)

① **IGNASI BONET PEITX**
Arquitecte
Unitat d'Arquitectura Bibliotecària
Gerència de Biblioteques
Diputació de Barcelona
bonetpin@diba.cat

Opcions

PDF

<meta />

[Metadades](#)

Paraules clau: Biblioteques, Edificis

Keywords: Libraries, Buildings

Rebut: 18/04/2017. Acceptat: 18/04/2017.

1. Introducció: arquitectura i biblioteca

Abordar una reflexió sobre l'arquitectura de la biblioteca contemporània requereix partir del que defineix la biblioteca en el present, així com també de la capacitat de l'arquitectura per donar-hi resposta.

1.1 La col·lecció: el model de biblioteca

L'element essencial que ha definit les biblioteques des dels orígens ha estat la col·lecció de llibres, de manera que el mateix origen etimològic de la paraula *biblioteca* (*bibliothékē* en grec antic: *biblion*, 'llibre', i *thékē*, 'caixa') porta implícit el significat de 'contenedor de llibres'. Així, la biblioteca és alhora el contenidor de llibres, l'edifici i la institució que custodia la col·lecció.

El model de biblioteca ha evolucionat al llarg del temps, segons les característiques culturals i econòmiques de la societat en cada moment. Han evolucionat els suports documentals, la dimensió de les col·leccions, la funció social i la missió de la institució, així com també els requeriments espacials, entre molts altres factors. L'evolució del tipus arquitectònic dels edificis de biblioteca ha seguit una evolució paral·lela a aquests canvis. Al llarg de la història l'arquitectura ha donat resposta a les necessitats funcionals i simbòliques de cada moment, sempre perpetuant en el temps la protecció de la col·lecció i la representació institucional de la biblioteca.

1.2 Evolució dels tipus arquitectònics de la biblioteca

Figura 1. Biblioteca de Zutphen, Holanda (Autor: Turning Over A New Leaf. Llicència: CC BY-NC-ND 2.0)

En una biblioteca medieval com la de Zutphen, a Holanda, els llibres de pergamí, de gran format i pes considerable, estaven exposats en uns faristols davant del banc de l'estudiós, i estaven lligats amb cadenes, fixats al seu lloc. Els lectors es desplaçaven al lloc del llibre i passaven les pesades i precioses pàgines manuscrites. La distància a la llum natural, a la finestra, no podia ser gran; es tractava d'estances petites.

Amb la invenció de la impremta les col·leccions van créixer considerablement i la Il·lustració va portar a la creació de grans sales de lectura com la de la Biblioteca de Sainte Geneviève a París, de l'arquitecte Henry Labrouste, concebuda com a temple del coneixement i espai de contemplació, amb una gran estructura de ferro colat i grans finestrals que donen solemnitat a la immensa sala de lectura que pot acollir gran quantitat de lectors. És la primera biblioteca amb una separació efectiva entre sala de lectura i dipòsits documentals.

Figura 2. Biblioteca de Sainte Geneviève, París (Autor: Marie-Lan Nguyen. Llicència CC BY 2.0)

Observem, per tant, com el format dels llibres, la dimensió de les col·leccions, les característiques dels usuaris i la necessitat de representació simbòlica de la institució, entre altres factors, defineixen les característiques de l'espai de la biblioteca. L'arquitectura és la formalització concreta d'això en cada cas: dona resposta als requeriments constructius i funcionals, alhora que esdevé la imatge col·lectiva que encarna els valors de la institució, uns valors que no eren els mateixos en el pensament il·lustrat del segle XIX que en la societat teocèntrica medieval, per exemple. L'arquitectura dona resposta a tot plegat de manera diferent en cada moment històric.¹

1.3 La biblioteca contemporània: informació digital i canvi de paradigma

Quina és la forma que adopta la biblioteca a començament del segle XXI? En quina mesura l'evolució del rol de la biblioteca, la transformació de la seva missió, ha transformat les tipologies arquitectòniques dels edificis que l'allotgen?

El paradigma digital ha implicat canvis profunds socials, culturals i econòmics, que han redefinit el rol social de la biblioteca. Hi ha un ampli consens sobre aquest nou rol, però són pocs els casos en què el model de biblioteca i l'arquitectura que l'embolcalla hagin assumit amb totes les conseqüències la profunditat de la transformació d'aquella societat postindustrial de final del segle XX a la societat xarxa de principis del segle XXI.²

Són pocs casos, però significatius i emblemàtics. L'anàlisi de l'arquitectura d'algunes realitzacions recents que han assumit el paradigma digital ens permet arribar a algunes conclusions.

2 Digitalització i tecnologies de la informació: de l'espai centrat en la col·lecció a l'espai centrat en els usuaris

L'aparició de la informació digital ha dissociat dos elements que sempre havien estat junts: s'ha identificat de manera diferenciada la informació en si (els bits d'informació) del suport físic que la contenia (el document imprès). En ser digital, la informació ha passat a ser intangible i ubíqua. A més de no estar associada a un objecte, no ocupa espai i, des de l'aparició d'internet, pot ser accessible des de qualsevol lloc. La desvinculació de la informació respecte a l'espai físic que tradicionalment havia ocupat el document modifica les exigències espacials de la biblioteca i es qüestiona la importància de la col·lecció, tal com s'havia entès fins ara.

D'altra banda, la incorporació de la tecnologia digital, o tecnologia de la informació, ha alterat el rol de la biblioteca: "While information technology has not replaced print media, and is not expected to do so in the foreseeable future, it has nonetheless had an astonishing and quite unanticipated impact on the role of the library. [el de biblioteca i l'lectors. És la primer concept of the library, the integration of new information technology has actually become the catalyst that transforms the library into a more vital and critical intellectual center of life..." (Freeman, 2005).

La informació digital transforma el rol de la biblioteca de manera que ja no solament ha de custodiar i fer perdurable la col·lecció física d'objectes que contenen la informació, sinó que també ha de fer accessible la informació digital als usuaris i permetre'n la manipulació, entre altres aspectes. És a dir, a més de la preservació de la col·lecció i de garantir-hi l'accés, la biblioteca adquireix nous rols que donen rellevància als usuaris com a destinataris finals de la seva activitat.

2.1 Mediateca de Sendai

La Mediateca de Sendai de l'arquitecte Toyo Ito, inaugurada l'any 2001 és un dels primers projectes que ho evidencia. Ito explica el projecte de la manera següent: "Fins ara, s'han concebut els equipaments públics com a edificis amb uns espais clarament definits en els quals s'actua d'una manera preestablerta. [...] L'única preocupació ha consistit a optimitzar l'eficiència de l'edifici, per la qual cosa s'ha considerat inevitable la imposició de restriccions en el comportament dels usuaris. Tanmateix, al carrer la gent es comporta d'una manera més lliure i alegre. Per què no hi pot haver més llibertat d'acció dins d'un edifici públic? [...] Vaig adoptar el concepte de 'sense barreres' per referir-me també a la llibertat respecte a les restriccions de l'Administració. [...] Proporcionar un espai sense barreres" (Ito, 2001).

Figura 3. Mediateca de Sendai (Autor: Forgemind ArchiMedia. Llicència: CC BY 2.0)

Veiem, doncs, la importància de la llibertat de l'usuari en la concepció de l'edifici. La major llibertat de l'usuari dins la biblioteca, i el fet que es pugui comportar "com si estigués al carrer" forma part d'una estratègia per fer una biblioteca més oberta i més propera. "Destruir l'aïllament propi d'una biblioteca convencional", diu Ito més endavant.

La col·lecció d'aquesta biblioteca es troba bàsicament a les sales de lectura, però en la concepció de l'edifici prenen rellevància els espais on es desenvolupa l'activitat dels usuaris. Es tracta d'espais diàfans i fluidos, amb un caràcter indeterminat, que suggereixen certa flexibilitat en l'ús i poden facilitar canvis de distribució futurs. L'autor parla d'*arquitectura difusa*.

És una de les primeres biblioteques en què la tecnologia digital pren rellevància i esdevé argument de projecte, no solament per la presència d'ordinadors a les sales per accedir a la informació i manipular-la, sinó per la conscient utilització de la tecnologia per transformar la concepció espacial. "La Mediateca havia de trobar la manera de redefinir la biblioteca i el museu d'art [l'edifici també conté un museu] —formes institucionals que han estat bàsicament inalterades durant un segle— mitjançant la incorporació de nous recursos informàtics, [...] que la Mediateca contribuís a la transformació dels equipaments quotidians actuals i al qüestionament de les idees preconcebudes sobre l'espai i la forma com aquest s'organitza" (Ito, 2001).

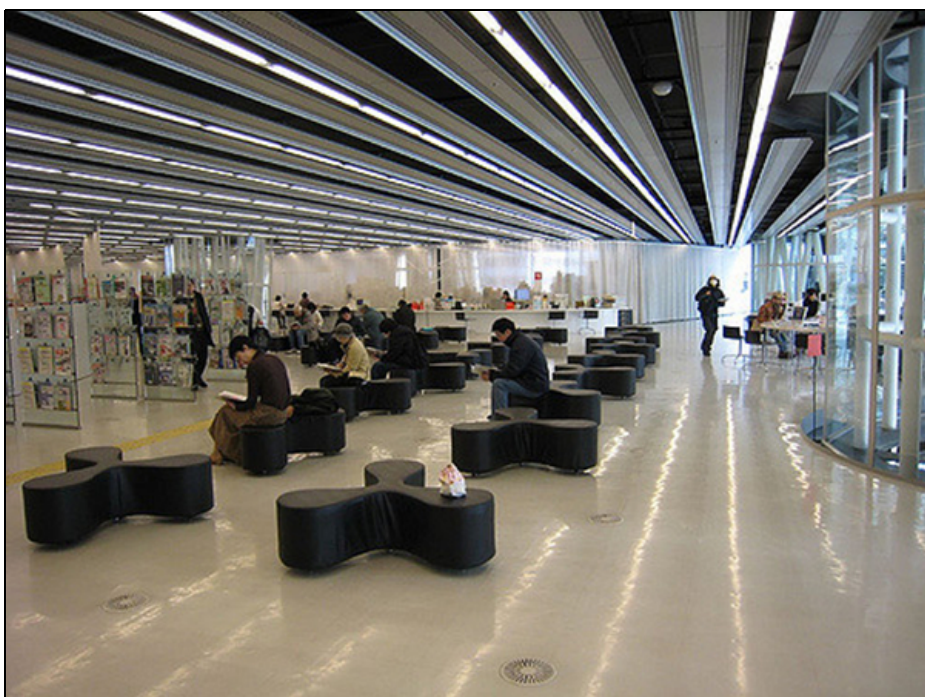

Figura 4. Mediateca de Sendai. Espais d'usuaris (Autor: Yusunkwon. Llicència: CC BY 2.0)

2.2 Biblioteca Pública de Seattle

La dicotomia entre espais destinats a la col·lecció i espais destinats als usuaris es fa més evident en el projecte de la Biblioteca Pública de Seattle de l'arquitecte Rem Koolhaas, inaugurada el 2004. El text del *Concept book. Seattle Public Library proposal* és un manifest radical a favor de la transformació del model de biblioteca: "New libraries don't reinvent or even modernize the traditional institution; they merely package it in a new way. [stionament de les idees preconcebudes sobre lastonishing and quite unanticipated impact on the role of the library.to the book will undermine the Library' s plausibility at the moment of its potential apotheosis" (OMA/LMN Architects, 1999).

Figura 5. Biblioteca Pública de Seattle (Autor: Ignasi Bonet. Llicència CC BY 2.0)

La lleialtat de la biblioteca al llibre sacrifica el seu potencial per a "aggressively orchestrating the coexistence of all available technologies to collect, condense, distribute, 'read' and manipulate information" (OMA/LMN Architects, 1999).

Una de les decisions principals d'aquest projecte va ser instal·lar la col·lecció en un enorme contenidor en forma d'espiral, un espai limitat, diferenciat dels espais públics destinats a les activitats dels usuaris. Es va plantejar a partir de la idea de "flexibilitat compartimentada", enfront de la tradicional "flexibilitat uniforme".

"Flexibility in contemporary libraries is conceived as the creation of generic floors on which almost any activity can happen. Programs are not separated, rooms or individual spaces not given unique characters. In practice, this means that bookshelves define generous (though nondescript) reading areas on opening day, but through the collection's relentless expansion, inevitably come to encroach on the public space. Ultimately, in this form of flexibility the library strangles the very attractions that differentiate it from other information resources. Instead of this ambiguous flexibility, the library could cultivate a more refined approach by organizing itself into spatial compartments, each dedicated to, and equipped for, specific duties. Tailored flexibility remains possible within each compartment, but without the thread of any one section hindering or encroaching on the others" (Kubo; Prat, 2005).

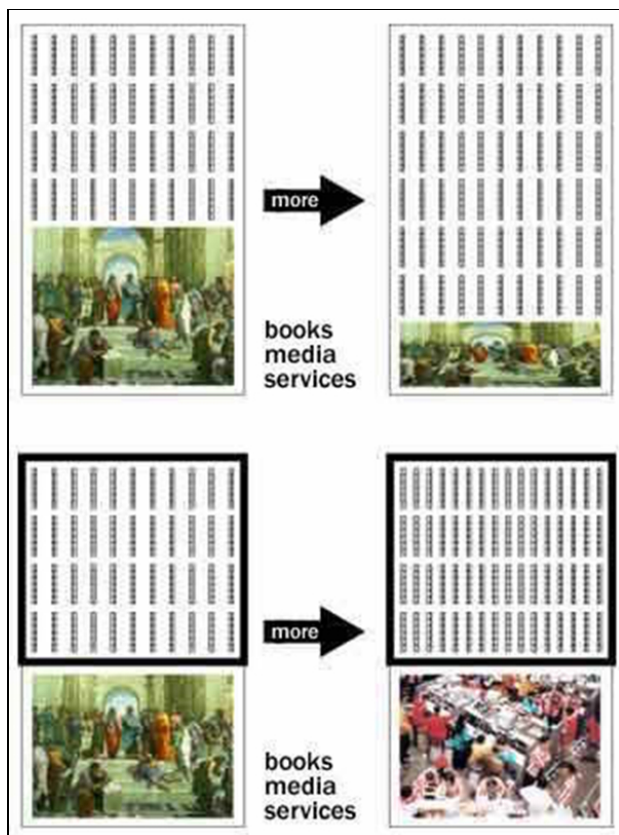

Figura 6. Diagrama: flexibilitat compartimentada

Aquest plantejament va un pas més enllà del de la Mediateca de Sendai perquè supera la idea tradicional de les sales de lectura amb prestatgeries que contenen la col·lecció, per incorporar com a estratègia de projecte la diferenciació explícita entre l'espai per allotjar la col·lecció (l'"espiral" de llibres, el magatzem visible) i els espais per a les activitats dels usuaris.

2.3 De la col·lecció a l'accés i les connexions. De les prestatgeries a les activitats dels usuaris

Les idees en què es basen aquests dos projectes, la Mediateca de Sendai i la Biblioteca Pública de Seattle, incorporen un nou plantejament sobre com ha de ser l'espai de la biblioteca: l'espai on succeeixen les activitats dels usuaris és l'element central i pren importància enfront de l'espai de la col·lecció, que queda en segon pla a partir del moment en què bona part de la informació és digital i accessible en línia. Aquest fet és potser l'evidència més clara d'un canvi profund: la raó de ser de la biblioteca, la seva missió, ja no és únicament o necessàriament garantir la perdurabilitat d'una col·lecció documental, sinó fer accessible la informació als usuaris per tal que puguin desenvolupar les seves activitats (l'aprenentatge, la creació de nous continguts, el lleure, el treball, la socialització...), i això té el seu reflex en la transformació del tipus arquitectònic associat a la institució de la biblioteca.

La transformació profunda que l'aparició de la informació digital ha provocat en el rol de la biblioteca possiblement permetrà parlar d'una transformació disruptiva en els tipus arquitectònics que hi van associats, de la mateixa manera que ho va ser en el seu moment l'aparició de la impremta. Caldria analitzar-ho amb profunditat. En aquest article ens limitem a apuntar alguns canvis evidents en els edificis de biblioteca recents, en relació amb el rol de la biblioteca en la societat xarxa.

3 Rol de la biblioteca en la societat xarxa. Orientació a l'usuari

Com hem dit més amunt, hi ha un ampli consens entre els professionals sobre el fet que en la societat xarxa la biblioteca ha passat de fer d'intermediari entre autors i lectors a ser agent actiu en l'agregació i difusió de la informació, i també en la generació i producció de nous documents.

Hellen Niegaard ho sintetitza molt bé en un text del 2009: "At the beginning of the 21st century the concept of the library is shifting in focus: from collections to access and connections; from shelving to user activities with focus on transformation and relations. [...] Instead of this ambiguous flexiblirgng; a new combination of the classic library with its physical materials and the e-library with access to a fast growing number of digitised materials and Internet based services. An important new dimension in relation to the library's special universe sion in relation to the libraryf the library is shifting in focus: from collections to access and connections; from shelving to user activities with focus on transformation and relations. [...] Insteadphysical formats such as the book and e-materials for download with license agreements with the suppliers. The library has become that 'third place' where people want to go either alone or together after

home, work or school. In essence, developments and tendencies are stressing the need for reinventing and updating the physical library building" (Niegaard, 2009).

En paraules de Liliane Wong i Nolan Lushington "[...] the many solutions that recent libraries have adopted in redefining their role in this society are indicative of a new spirit. From library shopping centers, library restaurants, libraries without collections, virtual libraries, library community centers, library day care centers, libraries as acts of redemption to libraries as cultural icons, the pluralism of roles confirms the strength of the institution itself. In this multiplicity of roles the library extends itself further in service of a multi-faceted society, challenging conjectures of its impending obsolescence" (Lushington, 2016).

3.1 Noves exigències associades al nou rol de la biblioteca

De forma molt sintètica es podrien enumerar les noves exigències implícites en aquest nou rol de la biblioteca, que poden tenir incidència en la configuració de l'espai i la formalització de l'arquitectura:

1. Centre comunitari i lloc de trobada, de generació de sentit d'identitat col·lectiva. Generació d'esdeveniments que enforteixen la comunitat: conferències i presentacions, exposicions, concerts, recepcions, etcètera.
2. Centre d'aprenentatge permanent, amb la integració dels nous paradigmes d'aprenentatge. Importància de l'autoaprenentatge autònom. Desplaçament dels processos d'instrucció a la construcció col·lectiva en l'aprenentatge.
3. Centre productor de continguts culturals i literaris, espai de creació. Pas de la *read-only culture* a la *read/write culture*, basats en llicències Creative Commons que faciliten el *copy me, remix me* (Lessig, 2008). Aparició dels espais de fabricació digital, *Fab labs*.
4. Creixent importància dels espais de col·laboració i interacció. La conversa com a instrument bàsic per a la col·laboració.
5. Priorització de l'autosuficiència de l'usuari i l'autoservei. Integració de tecnologia que permet automatitzar i redissenyar processos amb orientació a l'usuari.
6. Integració dels mitjans i serveis digitals a l'espai físic de la biblioteca. Presència de la biblioteca virtual i la comunitat virtual a l'espai físic.
7. Centre d'accés a les tecnologies de la informació, d'expertesa tecnològica i de lluita enfront de l'esclat digital, per mitjà de l'alfabetització informacional.
8. Espai de participació ciutadana i d'empoderament col·lectiu. Participació dels usuaris en el disseny dels serveis i espais, així com també en la presa de decisions. Importància de la sistematització dels processos de participació ciutadana per a l'empoderament col·lectiu.
9. Necessitat d'espais per a nous serveis i nous formats: serveis d'informació, sales de treball en grup, sales de silenci absolut, cafès, auditoris, sales d'exposicions, sales polivalents, sales d'edició audiovisual digital, etcètera.
10. Segmentació de l'univers d'usuaris més gran. Necessitats específiques per a tipus concrets d'usuaris: joves, aturats, estudiants, emprenedors, minories, consumidors culturals, grups amb afinitats d'interessos, etcètera.

La llista podria ser més llarga o amb els punts estructurats de manera diferent, perquè molts estan relacionats entre si, o bé podria ser una xarxa de conceptes relacionats entre si. En qualsevol cas, podem dir que aquestes idees són subjacents, en termes generals, als processos de programació de nous equipaments de biblioteca, així com també en les reflexions estratègiques dels equipaments existents.

3.2 Programació i projecte arquitectònic

El procés de programació o de reflexió estratègica de cada biblioteca ha de definir la importància de cadascun d'aquests elements, segons les seves característiques i del seu context. Per altra banda, cada tipologia de biblioteca (biblioteca pública, universitària, nacional, especialitzada...) requerirà major o menor èmfasi en cadascun dels aspectes durant la programació, per tal que posteriorment tot plegat quedi recollit en el projecte arquitectònic.

El repte de concretar aquests desafiaments i aspiracions dels programadors i gestors bibliotecaris en el projecte arquitectònic de la biblioteca és important, perquè hi ha pocs exemples en què hi hagi una veritable fusió entre la resposta arquitectònica i les demandes inicialment plantejades.

Destaquem a continuació alguns projectes, pocs, que ens semblen rellevants pel que aporten d'innovador en la proposta de definició d'espais i d'estratègies de projecte arquitectònic. Aquesta petita selecció ens serveix per il·lustrar els reptes i la possible evolució a la qual s'enfronten els diferents tipus arquitectònics associats a cada model de biblioteca.³

4 Biblioteca central urbana, gran contenidor cívic multifuncional

Agrupem en aquest apartat les grans biblioteques públiques, centrals urbanes de capitals contemporànies, que són grans contenidors cívics amb multitud de funcions i que esdevenen monuments configuradors de centralitat urbana.

Malgrat que són grans monuments urbans hereus de les grans biblioteques del segle XIX, i com a tals no deixen de ser monumentals, els projectes posen èmfasi en la proximitat a la ciutadania i en els aspectes

menys formals. Amplien la seva visió d'un "aprenentatge per mitjà de la lectura" cap a un ampli ventall de programes centrats en l'aprenentatge en múltiples formats, a partir de tecnologies digitals.

Ja hem comentat el cas paradigmàtic i pioner de la Biblioteca Pública de Seattle, que per si sol ja mereixeria un estudi detallat pel que fa a propostes de nous usos i de formalització arquitectònica.⁴ S'inclourien en aquest grup projectes recents com l'OBA, Openbare Bibliotheek d'Amsterdam, de l'arquitecte Jo Coenen, del 2007; la Biblioteca de Birmingham, de l'equip Mecanoo, del 2013, o la Dokk1 d'Aarhus (Dinamarca), de Schmidt Hammer Lassen Architects, inaugurada el 2015, entre altres. Tot seguit, analitzem la Biblioteca Central de Hèlsinki per la claredat del seu programa funcional i pels usos innovadors que proposa, però els comentaris que fem serien també aplicables als altres projectes mencionats.

4.1 Biblioteca Central de Hèlsinki

El programa funcional de la futura biblioteca central de Hèlsinki, de l'any 2011, és potser una de les millors concrecions del que pot ser una biblioteca central urbana, la missió de la qual "enforces learning, skills, personal cultivation and culture as a basis for welfare and competitiveness", amb voluntat de potenciar "user-centred innovative environments and services" i que esdevindria "a cultural centre [...] structured around the library and the latest IT media services and would highlight Finnish top expertise" (*The heart...*, 2011).

El concurs d'arquitectura va finalitzar el 2013. L'equip redactor del projecte és ALA Architects. Actualment està en construcció i es preveu que s'inauguri a final del 2018. La creació d'aquest equipament destaca per la implicació i la participació de la ciutadania en la definició dels serveis i els espais al llarg de tot el procés.

Figura 7. Biblioteca Central de Hèlsinki. Bucs d'assaig i espais de creació (Helsinki City Library)

El projecte incorpora molts espais innovadors, en relació amb les exigències que comentàvem més amunt. Preveu un gran vestíbul ple d'activitat, amb pantalles informatives, màquines d'autoservei, centre de reprografia, sala *lounge* com a espai de trobada, escenari per a petites actuacions, foyer per a les sales de cinema i sala polivalent, punts *pop up* d'informació, etcètera. Els espais per a esdeveniments són el cinema, la sala polivalent, el *Living Lab* i la sala d'exposicions. Conté serveis i espais externs adjacents: cafè, restaurant i la possibilitat d'una sauna o botigues. En les sales per a les col·leccions hi destaquen els espais per a presentacions i superfícies per a projeccions, els punts d'atenció mòbils, espais interactius, les zones tipus *lounge* i els espais de silenci (amb silenci absolut). Però destaquen especialment els espais per a l'aprenentatge i la creació. A la zona infantil es proposen cinc tipologies d'espai diferenciades: espais d'aprenentatge informal, espais del món virtual, espais de silenci, espais d'aventura i l'espai del conte. Els espais d'aprenentatge i de creació per a adults són sales de reunions per a dues persones (amb reserva prèvia); les estacions de treball individuals i en grup (amb lloguer de portàtils i armari personal); el taller de fabricació digital *Fab Lab*; els bucs de gravació i edició audiovisual; la sala d'audicions, de visionament i de jocs, i les sales de treball en grup i formació.

Figura 8. Biblioteca Central de Hèlsinki. Àrea infantil (Helsinki City Library)

La sorprenent exhaustivitat de la proposta comporta una gran diversitat interior dels espais que és fruit de la multiplicitat de serveis que allotgen aquests grans contenidors urbans que són les biblioteques centrals urbanes. Però aquesta diversitat en els ambients interiors també és una tendència generalitzable a totes les biblioteques.

Aquesta diversitat interior és fruit d'un programa funcional madur, treballat, amb la implicació de tots els *stakeholders*, que incorpora tota la complexitat de les demandes, així com també el màxim d'especificitats i requeriments per a cada espai concret. El procés de reflexió necessari per elaborar un document com aquest és garantia d'èxit en la definició d'un objectiu comú compartit.

Constatem que aquest programa funcional satisfà punt per punt totes les exigències genèriques que hem descrit més amunt per a les biblioteques contemporànies. A jutjar pel projecte guanyador del concurs, la realitat confirmarà aquesta voluntat.

5 Biblioteca universitària, oportunitat per a la transformació dels entorns d'aprenentatge: més socials i col·laboratius

Les tecnologies de la informació han transformat profundament els processos d'aprenentatge. "¿Qué significa aprender cuando el conocimiento es abundante y está por todos lados?" es pregunta Carlos Magro. Internet, i la tecnologia mòbil, ha suposat "nuevas formas de crear y trabajar juntos" a partir de la "cultura de lo abierto y la colaboración", de manera que la tecnologia no només ens permet fer el mateix que fèiem sempre amb més eficàcia, sinó, "sobretudo, una nueva manera de hacer las cosas" (Magro, 2015).

I el rol de la biblioteca universitària s'ha posat en dubte: "[...] the traditional library we inherit today is not the library of the future. To meet today's academic needs as well as those in the future, the library must reflect the values, mission, and goals of the institution of which it is a part, while also accommodating myriad new information and learning technologies and the ways we access and use them. As an extension of the classroom, library space needs to embody new pedagogies, including collaborative and interactive learning modalities" (Freeman, 2005). Aquest paràgraf resumeix bé la situació de la biblioteca universitària avui.

Les Watson entén el procés d'aprenentatge com una construcció social basada en la interacció entre individus, a través d'un marc conversacional: "Libraries should provide environments and experiences for learners that enable them to challenge and develop their frameworks of understanding through as rich a variety of conversations as possible" (Watson, 2013).

Aquestes idees són radicalment diferents de la biblioteca universitària postindustrial que coneixem. Quina configuració espacial i quines propostes arquitectòniques hi poden donar resposta?⁵

Hi ha pocs projectes de biblioteca universitària que hagin assumit aquestes transformacions fins a les darreres conseqüències, proposin espais i arquitectura coherents amb elles. El cas del Saltire Center de Glasgow n'és un. Recentment s'ha inaugurat l'Student Learning Centre a la Ryerson University, de Toronto, un edifici impressionant que segueix la mateixa línia.

5.1 Saltire Center de Glasgow

El Saltire Center, de la Glasgow Caledonian University, es va inaugurar el gener de 2006 i és una de les primeres biblioteques universitàries a Europa que inclou un espai, el Learning Café, concebut per a donar suport a l'aprenentatge conversacional, amb una aproximació innovadora pel que fa a la provisió d'espais, amb un ampli ventall d'atmosferes que van des d'ambients monàstics que afavoreixen la concentració fins a

espais altament interactius.

Les Watson (2007), impulsor de la proposta que hi va aportar visió i idees, diu que l'edifici "through its variety of spaces, embraces learner differences and supports a concept of learning as a social process putting human social interaction and conversation at its heart. [...] to illustrate how some current key ideas in educational thinking can influence the learning facilities that we provide".

Figura 9. Saltire Center, Glasgow (Autor: Jisc Infonet. Llicència CC BY-NC-ND 2.0)

La guia *Designing Spaces for Effective Learning. A guide to 21st century learning space design* de JISC (Higher, 2006) explica les idees que van impulsar aquest projecte. Parla d'espais flexibles (per acomodar tant les pedagogies actuals com les que hagin de venir), amb visió de futur (que permetin la reconfiguració d'espais), audaços (amb visió més enllà de les tecnologies a l'abast), creatius (per transmetre energia i inspiració a estudiants i docents), de suport (per desenvolupar el potencial de tots els estudiants) i innovadors (per permetre diferents usos en cada espai), espais motivadors, que facilitin la col·laboració, la personalització inclusiva, i la flexibilitat en relació amb la integració tecnològica.

Hi ha espais de treball en grup, zones de cafè, espais tipus *lounge* propers a zones de circulació, cel·les "monàstiques", terrasses exteriors o zones de jardí. Els espais per a presentacions i treball en grup són fàcilment reconfigurables en format de fileres, en cercle o en petits grups, amb pantalles mòbils i projectors per a presentacions.

Cal que els espais i el mobiliari siguin flexibles si el que es vol és "meeting the needs not only of its current academic community but also of the community it aspires to create in the future. The principal challenge for the architect is to design a learning and research environment that is transparent and sufficiently flexible to support this evolution in use. [...] the library as a place should be self-organizing-that is, sufficiently flexible to meet changing space needs" (Freeman, 2005).

Destaca el Learning Café, espai per a treball en grup i activitats socials en què coincideixen cafè i begudes amb converses i interacció social, com a elements essencials de l'aprenentatge.

El projecte reconeix la individualitat de cada estudiant creant "microatmosferes" (*micro-environments*) en resposta a l'ampli ventall de necessitats i estils d'aprenentatge. És a dir, la diversitat ambiental és deutora de la diferència individual, la diversitat de necessitats entre individus diferents, i alhora ofereix la possibilitat electiva dels estudiants. S'encoratja els estudiants a la redistribució del mobiliari, en un espai diàfan, perquè s'adeqüi a les seves necessitats. Hi ha uns *igloos* inflables que configuren espais de semiprivacitat i que són fàcilment traslladables i reconfigurables.

Figura 10. Saltire Center, Glasgow (Autor: Les Watson)

La integració tecnològica ha estat un element central del projecte: pantalles, videoconferències, reproducció en temps real i pissarres interactives per a l'aprenentatge visual i interactiu, tecnologia sense fil i connexions USB i audiovisuals, sovint integrats al mateix mobiliari. El concepte *technology-rich space* (Watson, 2013) per crear atmosfera sintetitza l'assumpció de la integració tecnològica com a element definidor de l'espai interior de la biblioteca. "Viewing the library as a technology, as part of the technium, that works to increase choice for library users shifts our thinking about technology from operational to user needs. Adopting this strategic stance combines the physical and the virtual, the book and the computer, into a single system of information and learning."

El control acústic dels espais, amb importants superfícies fonoabsorbents per reduir el temps de reverberació i el nivell de soroll ambiental és un element clau per mantenir les condicions de confort ambiental. I la flexibilitat en el control de la il·luminació artificial per part dels usuaris, amb làmpades mòbils, també facilita el control ambiental als usuaris.

6 Biblioteca pública, espais experiencials, tercer lloc, *retail*, disseny interior i identitat corporativa

Quan l'any 1999 el Seattle Library Board of Trustees va escollir el projecte de Koolhaas va citar el seu "intellectual approach to the library of the future". L'espai de la Biblioteca de Seattle és continu i no fragmentat en plantes, i el tractament dels materials, textures i colors porta a una experiència espacial que té poc a veure amb la concepció de la biblioteca tradicional. "There is a kind of sadness about the [traditional] multi-storied-library", deia Koolhaas. "It is simply divided into floors and each floor is more or less a random grouping of subjects [...] [We wanted to] have a single, continuous experience [...]" (Vivarelli, 2013). Hi ha la voluntat d'oferir a l'usuari una experiència espacial interessant i d'acord amb els valors de la Biblioteca ("la biblioteca del futur", en aquest cas).

6.1 Biblioteca de Hjørring

Aquesta voluntat d'oferir espais experiencials, amb una clara consciència de mediació entre els materials de la biblioteca i l'usuari és present en molts projectes contemporanis.⁶ A la Biblioteca de Hjørring (Dinamarca), inaugurada el 2008 al primer pis del centre comercial Metropol, s'entén que el "physical space had to be redefined if it were to compete/supplement the patron's use of digital and virtual information and experience opportunities". Els materials de la col·lecció "were mediated much more aggressively, in a more exciting way and in surroundings and contexts that would induce the user to settle down, concentrate, be inspired and tempted. [...] First and foremost we saw the library in the shopping centre as what researchers' call 'The third place' - the place that is not home and not work, but a meeting place, the square in the free space where one goes to watch, to be seen, to experience, learn play and 'be'" (Søndergård, 2010).

Figura 11. Biblioteca de Hjørring, Dinamarca (Autor: Jenniferjoan. Llicència CC BY 2.0)

6.2 Tercer lloc i estratègia de *retail*

La biblioteca com a tercer lloc ha estat analitzada per molts autors. Efectivament, la biblioteca ofereix un espai públic que és un lloc segur, acollidor, obert i accessible on es pot estar amb amics, carregant el mòbil mentre es navega per la web utilitzant el Wi-Fi, o fent una pausa a la feina o l'estudi. A diferència de molts altres tercers llocs (com ara centres comercials, aeroports o cafeteries com Starbucks) el producte que ofereix la biblioteca pública és lliure i gratuït. Però la biblioteca també ofereix un producte als seus clients. Aat Vos ho argumenta al text *Library Refurbishment* (Vos, 2016) i al llibre *3rd4all - How to Create A Relevant Public Space* (Vos, 2017).

L'estratègia de màrqueting per a la venda d'un producte en el *retail*, la venda al detall (o per a fer el préstec d'un llibre, en el cas de la biblioteca), es basa en un estudiat procés d'aproximació del client al producte. (En primer lloc, hi ha una atracció per entrar a l'espai; en segon lloc, hi ha un canvi de ritme que permet una predisposició i obertura als productes que es puguin oferir; en tercer lloc, hi ha una distinció entre els diversos departaments o ambients que diferencien els productes segons l'especificitat dels interessos de cada tipus de client, i, finalment, hi ha la interacció directa amb el producte.) Si la biblioteca vol ser l'intermediari entre l'usuari i el llibre, ha d'atraure l'atenció del primer cap al segon, i ho ha de fer a través d'estratègies prèvies a l'encontre amb el llibre, estratègies com la identitat visual i el disseny interior.

6.3 Identitat visual i disseny interior

"The traditional library interior usually has a consistently designed atmosphere, with one type of floor covering, a balanced color scheme and a lighting design throughout the entire space. When a library is to be refurbished, one might consider refitting this palette with just the latest materials and fresh colors [...] [per aconseguir] a more differentiated library interior design. One of the main prerequisites is communication. [...] When a refurbishment is also used to change the way the collection is segmented, and various departments are introduced, the need for a distinguished look and feel might emerge. It is clear that a differentiation by color, texture or lighting helps to communicate different departments" (Vos, 2016).

Ens trobem, per tant, que el disseny interior de l'espai de biblioteca forma part de la identitat visual i de l'estratègia comunicativa de la institució. Determinats valors, idees o sensacions seran associats a cadascun dels espais interiors i als productes exposats. La utilització conscient d'aquesta estratègia a l'hora de dissenyar els diferents espais permet que la percepció de l'usuari sigui d'acord amb allò que es vol comunicar amb la segmentació de l'univers d'usuaris i de la col·lecció.

Aquests planejaments són pertinents també en les biblioteques de nova creació, com demostren projectes com la Peckham Library and Media Center, a Londres (Lushington, 2016), la biblioteca Dok de Delft, la biblioteca de l'Aeroport de Schipol (Vivarelli, 2013) o els Idea Stores anglesos.

Figura 12. Biblioteca Dok, Delft (Autor: Jenny Levine. Llicència CC BY-NC-SA 2.0)

6.4 Idea Stores

L'estratègia de màrqueting per fer arribar el producte al client, o el llibre a l'usuari, és especialment interessant en els casos en què l'objectiu és arribar als no lectors. Aquest és el cas dels Idea Stores de Londres, implantats a Tower Hamlets, un districte en el qual l'ús de la biblioteca pública havia disminuït radicalment cap a l'any 2000, i en què alguns informes indicaven que calia una aproximació radicalment diferent a la provisió de servei de biblioteca pública. El 2005 es va inaugurar la biblioteca Idea Store Whitechapel i posteriorment se n'han inaugurat diverses més (<https://www.ideastore.co.uk/>).

Poc abans s'havia presentat la proposta dels Idea Stores (Wills, 2004) com un equipament innovador per fer arribar nous usuaris a la biblioteca pública i potenciar la formació d'adults. Es va dissenyar amb un estil que no s'identifiqués amb els equipaments municipals i tingués aspecte d'espai comercial, de *retail*, potenciant l'accés independent i l'autoservei, en un edifici molt accessible. Després d'un estudi de mercat es va plantejar un extens horari d'obertura i la proximitat als espais comercials, per facilitar-hi l'accés durant les compres habituals. L'estratègia assumia plenament que l'oferta de lleure i consum cultural de la biblioteca competia amb la pràctica de l'esport i el consum de cinema, cafès i restaurants o el *shopping*. I es va definir un servei orientat a l'usuari, *customer-centred service*, que donés resposta a les necessitats locals.

Figura 13. Idea Store Canary Wharf (Autor: Idea Store Tower Hamlets. Llicència: CC BY-NC 2.0)

El disseny de l'espai interior havia de partir de la consideració que la imatge de l'equipament, el que podríem anomenar *la interfície física*, havia de ser un reclam per fidelitzar els usuaris. Es va desenvolupar una estratègia de marca, es va treballar per trobar el millor nom (*naming*), i es va definir una identitat visual, alhora que es concretaven un model de servei i un conjunt de valors que l'edifici havia de

transmetre, amb la idea que l'arquitectura està al servei de la institució, i no a la inversa. Un equip de dissenyadors va definir unes guies de disseny que havien de regir les intervencions en la resta d'equipaments que estaven previstos al districte, cadascun estratègicament situat als centres comercials de barri.

Els criteris de la definició del model i dels espais eren suprimir qualsevol barrera que hi dificultés l'accés, programar activitats culturals i de formació, pensar en *retail* en lloc de en "biblioteca" (sistemes de *display*, pantalles, *videowall*...), flexibilitat i adaptabilitat com a elements essencials (es preveia una actualització de l'aspecte interior cada 3 anys per mantenir l'aspecte fresc!), així com també l'autoservei, que havia d'estar acompanyat per un sistema de senyalització clar i directe (que minimitzés la presència del taulell d'atenció), i dimensions importants dels tancaments de vidre i transparents.

La redefinició del model també va afectar l'equip de persones, el capital humà de l'organització, que és l'actiu més important de què es disposa. A partir de la premissa "customer is king" es redefineix la forma en què s'ofereix el servei: s'encoratja els treballadors a caminar pels espais i atendre els usuaris, fomentant la conversa i oferint ajuda. El procés de selecció es va fer a partir de les habilitats relacionades amb l'empatia amb els usuaris.

En definitiva, una ullada a les imatges d'alguns Idea Stores com els Idea Store Watney Market o Idea Store Bow (<https://www.ideastore.co.uk/idea-stores>) dona una clara noció d'aquest model d'equipament i de la resposta arquitectònica en què es concreta, que té poc a veure amb la biblioteca de la societat postindustrial de final del segle xx.

7 Conclusió

La transformació del rol de la biblioteca a la societat xarxa ha comportat la redefinició de la seva missió i l'adopció de noves estratègies projectuals arquitectòniques per donar-hi resposta.

La digitalització de la informació ha representat el desplaçament del focus principal del manteniment i custòdia de la col·lecció al servei als usuaris, per garantir la seva capacitat d'accés a la informació i de manipulació posterior per accedir al coneixement. La incorporació de la tecnologia digital per accedir a la informació ha modificat profundament els processos d'accés al coneixement i d'aprenentatge, així com també les formes de consum cultural i de lleure.

Tot plegat comporta una major rellevància de la interacció entre usuaris i de la conversa com a acte social d'accés al coneixement, així com també de la utilització de mitjans i formats audiovisuals. La biblioteca esdevé centre social i comunitari, generador d'identitat col·lectiva, i alhora productor de nous continguts, generador de nous productes informacionals.

L'assumpció d'aquests canvis ha provocat l'aparició de propostes arquitectòniques innovadores que prioritzen els espais dedicats a les activitats dels usuaris per damunt dels que allotgen la col·lecció. Els espais on els usuaris llegeixen, contemplen, estudien, treballen, conversen, escolten o riuen, entre altres activitats, pateixen una gran diversificació que enriqueix l'interior de l'edifici de biblioteca i el fa més complex.

La incertesa sobre els canvis tecnològics futurs obliga, per una banda, a una major flexibilitat dels espais, amb propostes d'àrees obertes tipus "paisatge" amb mobiliari i equipament mòbil reconfigurable amb instal·lació tècnica incorporada, alhora que, per altra banda, es defineixen espais compartimentats per a activitats més específiques (sales de treball en grup, petits auditoris per a presentacions, laboratoris digitals de creació, etcètera) amb requeriments tècnics i ambientals molt concrets (il·luminació, acústica, equipament audiovisual...). Això afecta de forma similar tots els tipus de biblioteca, però en cada cas prenen rellevància uns aspectes o uns altres.

Les grans biblioteques públiques centrals esdevenen contenidors icònics multifuncionals generadors de centralitat urbana, pols dinamitzadors de la vida cultural a la ciutat, amb una gran oferta de serveis que abraça espais fins fa poc inaudits en biblioteques: des de laboratoris de fabricació digital fins a restaurants, passant per sales de treball per parelles, bucs d'assaig, espais per a concerts o grans vestíbuls curulls d'activitat.

La transformació del paradigma d'aprenentatge al segle xxi converteix les biblioteques universitàries en centres d'aprenentatge dinàmics i diversos, amb espais que permeten des del màxim silenci i concentració fins a processos d'aprenentatge conversacional, informal, amb incorporació de tecnologies audiovisuals i dispositius mòbils amb connectivitat permanent a la xarxa. Apareixen microambients amb requeriments tècnics i ambientals específics (absorció acústica, il·luminació autogestionada pels usuaris, connectivitat...) i l'oficina paisatge caòtica i reconfigurable pels mateixos usuaris.

Les biblioteques públiques competeixen en la proposta de serveis culturals i de lleure amb una àmplia oferta que va des dels esports i el cinema fins a restaurants o el *shopping*. En la competència, en el que s'ha anomenat l'*economia de l'experiència*, es recorre a la segmentació dels serveis, les col·leccions i els espais interiors, per tal d'atraure usuaris a través d'una identitat visual i corporativa ben definida, en la qual el disseny dels espais interiors no és un element menyspreable. Es recorre a tècniques de màrqueting pròpies del *retail*, fet que comporta una diversificació de les atmosferes o ambients interiors, que s'adeqüen als valors i expectatives de cada tipologia d'usuari concret.

En definitiva, com a conseqüència de la digitalització de la informació no tan sols no s'ha posat en dubte l'existència de les biblioteques, sinó que prenen una nova rellevància cultural i social que comporta la redefinició dels tipus arquitectònics que coneixíem, propis de la societat postindustrial de final de segle xx,

cap a unes noves tipologies més complexes i canviants, que aparentment donen resposta als requeriments de les primeres dècades del segle XXI però que seran posades a prova pel canvi permanent, que sembla que serà l'única constant de la societat xarxa en el futur.

Bibliografia

Anglada, Lluís; Balagué, Santi (2016). "From Room for Books to Room for Users: An Old Infantry Barracks Meets the Challenge". In: Joseph Hafner, Diane Koen (ed.). *Space and collections earning their keep : transformation, technologies, retooling*. Berlin: De Gruyter Saur. ISBN 9783110461978 3110461978.

Castells, Manuel (ed.) (2006). *La Sociedad red: una visión global*. Madrid: Alianza. ISBN 8420647845.

Freeman, Geoffrey T. (2005). *Library as Place: Rethinking Roles, Rethinking Space*. Washington: Council on Library and Information Resources, p. 1–9. ISBN 9781932326130.

The heart of the metropolis. Helsinki Central Library architectural competition. 2012-2013. Competition programme (2011). <<http://competition.keskustakirjasto.fi/competition-documents/> (<http://competition.keskustakirjasto.fi/competition-documents/>) >. [Consulta: 11/04/2017].

Higher Education Funding Council for England, HEFCE / JISC (2006). *Designing Spaces for Effective Learning. A guide to 21st century learning space design*.

<<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20140702233839/>

<http://jisc.ac.uk/media/documents/publications/learningspaces.pdf>

(<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20140702233839/http://jisc.ac.uk/media/documents/publications/learningspaces.pdf>) >. [Consulta: 11/04/2017].

Ito, Toyo (2001). "Lliçons de la Mediateca de Sendai = Leçons de la Mèdiathèque de Sendai". *Quaderns*, núm. 231 (octubre), p. 134-145. Disponible a:

<<http://raco.cat/index.php/QuadernsArquitecturaUrbanisme/>

[article/view/236738/337548](http://raco.cat/index.php/QuadernsArquitecturaUrbanisme/article/view/236738/337548)

(<http://raco.cat/index.php/QuadernsArquitecturaUrbanisme/article/view/236738/337548>) >.

[Consulta: 28/01/2017].

Kleefisch-Jobst, Ursula (2016). "On the typology of the library". In: Wolfgang Rudolf, Nolan Lushington, Liliane Wong. *A design manual. Libraries*. Birkhäuser, p. 22–29. ISBN 9783034608275.

Kubo, Michael; Prat, Ramon (ed.) (2005). *Seattle Public Library: OMA/LMN*. Barcelona: Actar. ISBN 8495951630.

Lessig, Lawrence (2008). *Remix: making art and commerce thrive in the hybrid economy*. New York: Penguin Press. ISBN 9781594201721.

Lushington, Nolan (2016). "Public Libraries in the United States". In: Nolan Lushington, Wolfgang Rudolf, Liliane Wong. *A design manual. Libraries*. Birkhäuser, p. 38–43. ISBN 9783034608275.

Lushington, Nolan; Rudolf, Wolfgang; Wong, Liliane (2016). *A design manual. Libraries*. Birkhäuser. ISBN 9783034608275.

Magro, Carlos (2015). *La biblioteca por venir. Soñar el futuro, construir el presente*.

<<https://www.slideshare.net/carlosmagro/la-biblioteca-por-venir-soando-el-futuro-construyendo-el-presente>> [Consulta: 30/03/2017].

Muñoz Cosme, Alfonso (2004). *Los espacios del saber. Historia de la arquitectura de las bibliotecas*. Gijón: Ediciones Trea. ISBN 84-9704-102-X.

Niegaard, Hellen (2009). "Something is changing in the State of Denmark. Six aspects of current Danish library development". In: Hellen Niegaard, Jens Lauridsen, Knud Schulz. *Library space: inspiration for buildings and design*. Danish Library Association. ISBN 9788790849559.

OMA/LMN Architects (1999). "Concept book. Seattle Public Library proposal".

<http://www.spl.org/prebuilt/cen_conceptbook/page2.htm

(http://www.spl.org/prebuilt/cen_conceptbook/page2.htm) >. [Consulta: 28/01/2017].

Schmitz, Karl-Heinz (2016). "Form and function in library design". In: Nolan Lushington, Wolfgang Rudolf, Liliane Wong. *A design manual. Libraries*. Birkhäuser, p. 30–37. ISBN 9783034608275.

Søndergård, Børge (2010). "New spaces for new uses". A: *Els futurs de la biblioteca pública*. Barcelona.

<<https://elsfutursdelabibliotecapublica.wordpress.com/documentacio/new-spaces-%c3%b8ndergard/>>.

[Consulta: 28/01/2017].

Vivarelli, Maurizio (2013). *Lo spazio della biblioteca: culture e pratiche del progetto tra architettura e biblioteconomia*. Milano: Editrice Bibliografica. ISBN 9788870757484.

Vos, Aat (2016). "Library refurbishment". In: Nolan Lushington, Wolfgang Rudolf, Liliane Wong. *A design manual. Libraries*. Birkhäuser, p. 96–101. ISBN 9783034608275.

— (2017). *3rd4all - How to Create A Relevant Public Space*. Rotterdam: NAI Publishers. ISBN 9462083517.

Watson, Les (2007). "Building the Future of Learning". *European Journal of Education*, vol. 42, no. 2, p. 255–263.

— (ed.) (2013). *Better Library and Learning Space. Projects, trends and ideas*. London: Facet Publishing. ISBN 9781856047630.

Wills, Heather (2004). "An innovative approach to reaching the non-learning public: the new Idea Store in London". In: Marie-Françoise Bisbrouck [et al.] [eds.]. *Libraries as places: buildings for the 21st century: proceedings of the Thirteenth Seminar of IFLA's Library Buildings and Equipment Section together with IFLA's Public Libraries Section, Paris, France, 28 July-1 August, 2003*. München: K.G. Saur. ISBN 3598218397.

Worpole, Ken (2013). *Contemporary library architecture: a planning and design guide*. London; New York : Routledge. ISBN 9780415592291.

Notes

¹ Per a una ràpida revisió històrica de l'evolució de la tipologia arquitectònica de la biblioteca és recomanable la lectura d'"On the typology of the library" (Kleefisch-Jobst, 2016), "Form and function in library design" (Schmitz, 2016) i "Public Libraries in the United States" (Lushington, 2016). Per a un estudi més detallat llegiu *Los espacios del saber. Historia de la arquitectura de las bibliotecas* (Muñoz, 2004).

² Per a la comprensió de la magnitud del canvi de paradigma tecnològic, productiu, econòmic, cultural i social que representa la societat xarxa l'autor de referència és Manuel Castells. D'entre la seva extensa obra, la monografia *La sociedad red: una visión global* (Castells, 2006) és una bona síntesi.

³ Per a una bona introducció a les característiques d'aquests diferents tipus de biblioteques recomanem la lectura dels capítols "National Libraries", "Large Public Libraries", "Small Public Libraries" i "University Libraries" del llibre *Libraries: a design manual* (Lushington; Rudolf; Wong, 2016).

⁴ L'estudi de la Biblioteca Pública de Seattle mereixeria un article específic per la qualitat i la magnitud de la proposta, i per raons d'espai no ens hi podem detenir.

⁵ La problemàtica de la biblioteca universitària actual és molt més àmplia que aquest aspecte sobre la transformació dels processos d'aprenentatge. És crític, per exemple, garantir l'accés a les immenses col·leccions de materials impresos fent-ne viable la gestió i garantint, alhora, l'espai per als usuaris. A vegades això comporta recórrer a magatzems automatitzats com el de la Biblioteca Joe and Rika Mansueto, a Chicago, o a utilitzar magatzems *off-site* per a l'emmagatzematge cooperatiu com el GEPA de Lleida (Anglada, 2016). Uns altres aspectes també condicionen fortament la gestió de les biblioteques universitàries, com la integració de col·leccions físiques i digitals, però per raons d'espai en aquest article ens centrem només en alguns dels que poden ser més rellevants per a la redefinició dels espais i l'arquitectura de la biblioteca.

⁶ Durant els anys 1980 i 1990 diversos autors parlaven de *the experiential aspects of consumption* o de *l'experience society*, prèviament a l'aparició del concepte *experience economy*, que va ser encunyat el 1998 per Joseph Pine II i James H. Gilmore, que argumenta que les empreses han d'orquestrar esdeveniments memorables per als seus clients, de manera que la memòria en si esdevé el producte —l'"experiència". Sembla que aquestes idees del món de l'empresa han arribat també a la gestió de les biblioteques.

Citació recomanada

Bonet Peitx, Ignasi (2017). "Propostes arquitectòniques innovadores per a la biblioteca contemporània". *BID: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 38 (juny) . <<http://bid.ub.edu/38/bonet.htm>>. [Consulta: 11-06-2017].